

Digitalna demokracija in politična kultura na primeru Slovenije

UVOD

Politika je dobila novo razsežnost. Ne toliko v tem smislu, da bi se spremenila celotna podoba politične demokracije, temveč bolj v tem, da so nastali novi komunikacijski kanali, ki so v minulem desetletju bolj ali manj uspešno prodrli v družbo. Svetovni splet je z nastankom prinesel kar nekaj novosti. "Internet fait son entrée dans la campagne présidentielle," se je glasil naslov enega od člankov, ki je bil nedavno objavljen v vplivnem francoskem časopisu *Le Monde*¹. Novinarji so zapisali: "Boljše kot Loana! Rekord v številu zabeleženih obiskov pogovora v svetovnem spletu, ki ga je imela doslej ta svetlolasa junakinja iz oddaje *Loft Story*², je bil presežen. Kot so sporočili iz volilnega štaba (predsedniškega kandidata, op.p.) Lionela Jospina, je njihov kandidat privabil približno 33.000 uporabnikov svetovnega spleta, ki so prišli iz vseh koncev Evrope." To so bile prve francoske predsedniške volitve, na katerih je internet igral svojo vlogo.

V tem, naj rečemo, digitalnem svetu potekajo digitalne razprave ("on-line"), oblikujejo se skupnosti, katerih *raison d'être* je politično udejstvovanje, izmenjujejo se politična stališča. Tudi politiki so začeli ta medij uporabljati za politično komuniciranje. To pa so samo nekateri vidiki, ki so zanimivi za raziskovanje.

V razpravi, ki bo sledila, bodo prikazane nekatere teoretične razprave, ki upoštevajo koncepte, kot so demokracija, politika ter informacijske in komunikacijske tehnologije (ki jim v slovenščini krajše rečemo IKT). Podan bo krajši pregled nekaterih pristopov, ki so prikazali že kot omenjeno trojstvo med družbo, politiko in novo tehnologijo. Poudarek bo na svetovnem spletu in tehnologijah, ki jih srečamo v njem.

¹ Pierre Le Hir: "Internet fait son entrée dans la campagne présidentielle", *Le Monde*, Paris, 19 avril 2002, p. 26.

² *Loft Story* je francoska "reality" televizijska oddaja.

Razprava bo tekla od teorije k empiriji. Predstavljeni bodo “on-line” razpravljalna skupina (discussion group), spletne strani in spletišča političnih strank, skratka, nekatere možnosti, ki jih prinaša digitalno komuniciranje (komuniciranje s pomočjo IKT).

V tem pogledu je ključna dobra metodologija. Pristop bo interdisciplinaren in bo poskušal koncept oz. sintagmo digitalne demokracije osvetliti z vidika komunikologije, politologije in drugih družbenih ved, ki lahko obogatijo to razpravo. In v tem kontekstu bo vpletena še ena sintagma, sintagma politične kulture.

Teoretični del bo povezan z empiričnim delom tega članka. Ključni vprašanji empirične raziskave pa bosta: (a) kakšno vlogo igra svetovni splet v politični komunikaciji na Slovenskem in (b) do kolikšne mere se ta medij uporablja za izmenjavo političnih stališč. Hipoteza, ki bo na preizkusu, pravi, da kakovost digitalne razprave in stanje t.i. politične spletne sfere (“political web sphere”³) ne podpira enega ključnih pogojev idealne javne sfere (“public sphere”), in to sta racionalna razprava in posvetovanje (“deliberation”). Opozoriti velja, da bo pregled svetovnega spleta in aktivnosti, ki se v njem dogajajo, nekoliko omejen, saj je bila študija časovno omejena.

Eden glavnih ciljev članka je torej napredovati od pregleda aktivnosti v svetovnem spletu do nekakšne fuzije, združenja vseh obravnavanih teoretičnih elementov. Na tej podlagi pa bodo podani nekateri, to je treba poudariti, hipotetični sklepi in vodila za prihodnje študije v tej smeri.

I. DEL

Gledano z nekoliko naivno-optimističnega vidika kiberoptimizma novi mediji in nove tehnologije prinašajo neslutene možnosti za neposredno, direktno demokracijo. S strogo pesimističnega vidika kiberpesimizma sodobne tehnologije prinašajo “stare” težave elitistične dominancje. Kiberskepticizem pa poudarja, da sodobne tehnologije prinašajo novosti in imajo vpliv, vendar pa je še prezgodaj, da bi lahko prišli do končnih velikih sklepov. Akademska razprava je torej živa in v nekem pogledu pomeni škatlico kock, pri čemer je vsaka kocka drugačen pogled in pristop k razumevanju in analiziranju odnosa med tehnologijo, družbo in politiko. Avtor članka izhaja iz stališča kiberskepticizma.

Upoštevati je torej treba različne razprave o demokraciji in tehnologiji. Cilj tega poglavja je izkristalizirati nekatere glavne in relevantne koncepte.

³ Koncept smo si sposodili iz analize, katere avtorji so Steven M. Schneider, Kirsten A. Foot in Benjamina H. Harnetta. Analizirali so kakovost političnih spletišč v času ameriških predsedniških volitev v letu 2000.

Koncept digitalne demokracije

Interes za področje digitalne demokracije oziroma sinteze med politiko, družbo in tehnologijo, se je začel v sedemdesetih letih, ko so nastali novi komunikacijski kanali (Oblak, 2002: 155). Eden prvih konceptov je bil elektronska demokracija. Vendar pa to ni tako jasno opredeljen koncept. Na to opozarja Tanja Oblak, ko poudari, da koncept elektronske demokracije (ki mu sama sicer daje prednost) ni brez problemov in ga je težko definirati. Predvsem zato, ker se je z njim ukvarjalo veliko avtorjev in vsi so imeli različne pristope in vidike.

Izdelati je mogoče tipologijo takih konceptov. Poleg elektronske demokracije je mogoče vključiti še koncept teledemokracije, kiberdemokracije in elektronske demokratizacije (Hagen, 1997). Vsak od njih ima svoje lastnosti. Teledemokracijo je najprej uporabil Ted Becker, ki je eksperimentiral z uporabnostjo kableske televizije v procesu političnega odločanja. Teledemokracija teži k temu, da bi se vzpostavila bolj neposredna demokracija znotraj političnega sistema, to pa poskuša storiti z novimi komunikacijskimi tehnologijami. V ospredju je torej neposredna demokracija, medtem ko so v središču politične participacije: informacija, razprava in volitve (odločanje). Kiberdemokrati, kot bi jim lahko rekli, so podobni teledemokratom in prav tako postavljajo v ospredje neposredno demokracijo, vendar je težišče pri njih v razpravljanju o političnem, biti politično aktiven. Torej volitve kot take niso osrednjega pomena. Potem so tukaj še avtorji, ki govorijo o elektronski demokratizaciji. Ta koncept, kot pravi Hagen, teži k že obstoječi posredovani, predstavniki demokraciji. Lokalni elektronski sestanki ("Electronic town meetings") sodijo v ta okvir in so povezava med javnostjo in njihovimi političnimi predstavniki. Oblika politične participacije, ki je pri tem v ospredju, je: dostopnost in izmenjava informacij ter diskusija (glej Hagen, 1997), vendar se zdi, da je še najbolj uporaben koncept digitalne demokracije. Ko sta ta koncept v svoji knjigi *Digital Democracy – Discourse and Decision Making in Information Age* predstavila Hague and Loader (Hague and Loader, 1999), sta zapisala, da je najbolj primeren zato, ker upošteva sodobno elektronsko tehnologijo skozi napredek v digitalnem prenosu podatkov, kar pravzaprav šele omogoča izkoriščanje potenciala, ki ga imajo informacijske in komunikacijske tehnologije (Hague and Loader, 1999: 3). Koncept vključuje različne možnosti – od interneta (elektronska pošta, Usenet, razpravljalnice) do različnih drugih oblik dostopa do informacij. Upošteva tudi možnosti, ki jih prinaša digitalna televizija ali pa prenosni telefoni. To je torej sodoben koncept, ki upošteva razvoj in mu tudi sledi. Če pozorno beremo njuno razpravo, lahko povzamemo, da se poskušata izogniti tehnološkemu determinizmu in upoštevata dialektični odnos med tehnologijo in družbo. Poleg tega zapišeta, kakšna bo izpopolnjena digitalna demokracija. "Če bo izpopolnjena oblika digitalne demokracije nastala, lahko predvidevamo, da bo to po vsej verjetnosti hibrid med

modeloma participativne in reprezentativne demokracije.” (ibid.: 7). Digitalno demokracijo lahko torej vidimo kot sintezo politične demokracije in tehnologije, kot demokracijo, ki dovoljuje soobstoj različnih variacij demokratičnosti.

V kontekstu državljske (“civic”) in politične kulture

In pri vsem tem, kar je bilo navedeno zgoraj, je relevanten tudi koncept politične kulture. Še zlasti, če želimo digitalno demokracijo povezati s širšo politično teorijo, z družbo, kulturo in s politično participacijo, ki je tesno povezana z vzorci v družbi. Če želimo to storiti, se kot uporaben zdi pristop ameriškega politologa Gabriela A. Almonda in številnih kolegov, s katerimi je sodeloval. Osnova njihovega pogleda sta funkcionalistični in behavioristični pristop.

Minilo je že štirideset let, odkar sta Almond in Verba izdala vplivno knjigo *The Civic Culture* (Almond in Verba, 1963)⁴. Osnova njihove raziskave je primerjava politične kulture med petimi državami⁵. Na tem mestu je zanimiv predvsem njun pogled na teorijo demokracije, ki je koristen tudi pri razpravi o digitalni demokraciji.

Sodobna politična demokracija

Sodobno politično demokracijo lahko opredelimo kot omejeno vladavino večine (Sartori, 1987: 31). V tej luči lahko vidimo tudi naslednjo trditev: “Ni problem v tem, kako lahko 180 milijonov Aristotelov pripravimo, da vodijo demokracijo, temveč kako lahko organiziramo skupnost 180 milijonov navadnih ljudi, da ostane politični sistem občutljiv na njihove potrebe.” To je zapisal ameriški politolog Schattschneider (Schattschneider v Almondu in Verbi, 1983: 477). Liberalna demokracija je namreč realnost v večini zahodnih držav. Ta pa vključuje reprezentativno demokracijo. Kako dobro se ta demokracija obnese, je odvisno od številnih dejavnikov – med drugim tudi od politične kulture.

Almond in Verba sta se ukvarjala prav z odnosom med političnim sistemom, političnim procesom in politično kulturo. Pri tem sta imela pred očmi dejstvo, da je aktivna participacija državljana v političnem procesu le del demokratične politične kulture, ki sta ji rekla državljska kultura (“civic culture”). To je politična kultura, ki je najbolj primerni za učinkovito demokracijo.

Državljska kultura je mešanica različnih političnih kultur. “V njej so številni posamezniki, ki so aktivni v politiki, vendar pa so prisotni tudi tisti, ki prevzamejo bolj pasivno vlogo podložnika” (Almond in Verba, 1963: 474). To pa je relevantno tudi, ko razmišljamo o uporabi IKT v sedanjem političnem sistemu.

⁴ To delo je bilo pohvaljeno in kritizirano. Nekaj kritik je bilo objavljenih v knjigi *The Civic Culture Revisited*, katere urednika sta Gabriel A. Almond and Sidney Verba (Sage, 1989).

⁵ Izbrala sta Nemčijo, Združene države Amerike, Veliko Britanijo, Mehiko in Italijo.

Koncept politične kulture se dotika t.i. političnih orientacij, odnosov do političnega sistema in njegovih delov. Vključuje odnos do vloge samega posameznika ("self") v političnem sistemu. Je srednja raven med mikropolitiko (posameznikovo psihološko dimenzijo) in makropolitiko (strukturalno in funkcionalno dimenzijo političnega sistema). Obstajajo: (a) parohialna politična kultura, (b) podložniška politična kultura in (c) participativna politična kultura⁶. Slednje se razlikujejo na podlagi kognitivne, afektivne in vrednostne ("evaluational") orientacije do vhodnega in izhodnega⁷ kanala političnega procesa v političnem sistemu. "Parohialec" od političnega sistema ne pričakuje veliko in je torej to pasiven odnos do političnega sistema, medtem ko je participativna politična kultura takšna, da so posamezniki s takšno značilnostjo jasno orientirani v smer političnega sistema kot celote. Ustrezno razmerje med temi tremi političnimi kulturami gradi državljansko kulturo.

Almond in Verba na podlagi analize sklepata, da mora biti državljan hkrati aktiven in pasiven. Je pravzaprav potencialno aktiven državljan. To je torej državljan, ki je izpostavljen politični informaciji, ki je član politične organizacije in ki se udeležuje neformalne politične razprave, hkrati pa priznava legitimnost elite, ki vlada. Do tega sklepa lahko pridemo na podlagi zahteve, da mora biti elita sposobna odzvati se na izzive tako znotraj državnega političnega sistema kot v mednarodni politiki.

Avtorja govorita o vhodnem in izhodnem delu političnega procesa. "S političnimi ali vhodnimi procesi mislimo gibanje zahtev iz družbe v politiko in na prevod teh zahtev v politične odločitve." (Almond in Verba, 1963: 15) Strukture, ki jih avtorja omenjata v tem kontekstu, so politične stranke, interesne skupine in mediji, ki sporočajo zahteve. Izhodni procesi se nanašajo na to, kako se politične odločitve uresničujejo in kako jih udejanjajo. V tem pogledu je pomemben tudi svetovni splet in IKT na splošno.

IKT štejemo za sodobne agente v vhodnem procesu političnega sistema, in sicer na različnih ravneh: na ravni političnih strank, mobilizacije v, denimo, "single-issue" interesnih skupinah, pri participaciji ... Pri izhodnih procesih pa imajo IKT predvsem vlogo zagotavljanja potrebnih informacij državljanom. Pri tem je treba upoštevati bistvo Almondovega argumenta (prenesenega na odnos do tehnologije v politični vlogi), da je uporaba tehnologij, kot pravi tudi Guichard (Guichard, 1999), odvisna od kulture, ki jo tukaj razumemo kot sistem vrednot, verovanj, vzorcev človeškega vedenja in znanja. Tako je vzpostavljena stična točka med politično kulturo, tehnologijo in digitalno demokracijo.

⁶ Podrobnosti v knjigi: Almond, Gabriel A., Powell, G. Bingham Jr. (1996): *Comparative Politics Today*, Harper Collins, New York.

⁷ To sta seveda "input" in "output" političnega sistema, torej tisto, kar pomeni vhodne nagibe političnega sistema, in tisto, kar je rezultat političnega procesa.

Pomembna vloga tehnologij

Informacijske in komunikacijske tehnologije igrajo pomembno vlogo na različnih ravneh v političnem procesu. Tudi na različne načine. Kot trdi Tsagarousianou (Tsagarousianou v Jankowski in van Selm, 2000), je lahko tehnologija, kot je internet, uporabna v naslednjih primerih: (a) sodelovanje pri posvetovanju (deliberaciji), (b) sodelovanje pri odločanju in (c) za pridobivanje informacij. Prva točka je še najbolj zanimiva, saj se na tej točki govori o t.i. deliberativni demokraciji.

Posvetovanje je zanimivo na številnih točkah političnega procesa – lahko na ravni parlamentarnega odločanja, lahko na ravni vladnega oblikovanja predlogov politik ipd. Vendar je na teh ravneh “visoke politike” vselej velika nevarnost čiste vladavine večine, o čemer veliko razpravlja tudi Sartori (Sartori, 1987). Reprezentativna demokracija (in politične stranke) je nekakšna varovalka pred čisto dominacijo večine (na primer, pri vprašanju manjšinskih pravic, ki jim je lahko javno mnenje zelo nenaklonjeno in bi potemtakem pri direktnem odločanju nikdar ne prišli do demokratičnih pravic, ki jim sicer gredo na podlagi argumenta demokratičnosti sistema). Zato gre torej vlogo tehnologije postaviti na nižje ravni. Tehnologija ima lahko glavno vlogo predvsem na ravni političnih strank ali interesnih združenj (“associations”).

Med znanimi politologi, ki so poudarjali pomen združenj državljanov, je bil Alexis de Tocqueville. Po njegovem je pri participaciji v združenju nujna participacija v nekakšnem forumu, komunikacijskem prostoru, ki omogoča komunikacijo “many-to-many” in v katerem lahko državljanji razpravljajo o javnih zadevah (Klein, 1999: 213). Če se državljanji združijo, imajo močnejši glas pri javnih zadevah. Tukaj je na mestu trditev, da lahko internet na tej ravni odigra pomembno vlogo. Internet namreč zagotavlja način, kako doseči to večstransko komunikacijo, ki obstaja v forumu (ibid.: 216). In ta pozicija je v skladu s prepričanjem Haguea in Loaderja, da bi izpopolnjena oblika digitalne demokracije bila hibrid med elementi participativne in reprezentativne oblike demokracije (Hague in Loader, 1999: 7).

Forum je lahko prostor za javno razpravo, za politično izobraževanje, je lahko torej celo del politične socializacije in posvetovanja (deliberacije). Model posvetovalne demokracije torej ne bi nadomestil reprezentativno demokracijo, marveč bi jo s posvetovanjem v državljanskih združenjih obogatili. Osnova posvetovanja oz. deliberacije pa je politična kultura, ki se manifestira v političnem stilu.

Posvetovanje oz. deliberacija

Za boljše razumevanje se je treba v koncept deliberacije nekoliko bolj poglobiti. Posvetovanje oz. deliberacija je proces oblikovanja volje. Ključni element je, da posameznik ali skupina tehta med različnimi rešitvami, preden se odloči za katero od njih (London, 1995: 40). Postopek posvetovanje je ključni del deliberativne

demokracije in zahteva razpravo med državljani, katere namen je postaviti agendo javnih zadev in predlagati alternativna reševanja težav, s katerimi se sooča javnost. Z razumom, na podlagi razumnih argumentov bi nato podprli in izbrali neko alternativo. Takšen bi bil celoten in idealen postopek.

Koncept deliberacije je tem pogledu tesno povezan s Habermasovo javno sfero oziroma s politično javno sfero. To je sfera, v kateri se javna razprava dotika delovanja države, slednja pa je razumljena kot domena družbenega življenja, v katerem se lahko oblikuje javno mnenje. Mnenje se lahko oblikuje samo, če javnost, ki ne sme biti v nobenem pogledu omejevana, razpravlja racionalno (Habermas, 2000: 93). Tako je tudi v t.i. elektronski javni sferi, ki je pomembna za digitalno demokracijo.

Na tej točki se velja spet spomniti politične kulture. Slednja je bila opredeljena kot sklop političnih orientacij, odnosa do političnega sistema in odnosa do vloge posameznika, torej “sebe”, v političnem sistemu. Politični stil pa je lahko definiran kot manifestacija politične kulture (Južnič, 1989: 214). Politični stil vključuje kakovost političnih odnosov in lahko vključuje kakovost razprave, ki se lahko kaže tudi kot retorika govorca, bodisi v razpravi iz “oči v oči” ali pa v komunikaciji “one-to-many” oziroma “many-to-many”. Politični stil je torej konkretna manifestacija odnosa, je vedenje državljanov v različnih političnih situacijah. In slednje vključuje (politično oz. javno) posvetovanje. Kakovost posvetovanja je torej omejena z obstoječim političnim stilom (politično kulturo) v določeni družbi. Omejena je lahko še s čim drugim.

Dileme uresničevanja digitalne dekoracije

Razprave o vlogi tehnologije so, kar je bilo nakazano zgoraj, živahne. Tudi dejanske možnosti tehnologije v obstoječi družbi in v obstoječem političnem sistemu so predmet te razprave. Obstaja več možnosti, kako se lotiti dilem pri uresničevanju digitalne demokracije. Tukaj bo koristil Wilhelmov pristop, ki podpira kiberskeptični pogled.

Wilhelm govori o štirih izzivih političnemu življenju v digitalnem prostoru: (a) možnost posameznikov, da sodelujejo v virtualni javni sferi, (b) ovire pri vstopu v digitalno posredovani javni sferi, (c) nastanek t.i. “network society” in (d) izginjanje javne sfere pod pritiskom komercialnega trga (“market forces”) (Wilhelm, 2000: 6–7).

Wilhelmovemu prvemu izzivu lahko rečemo tudi digitalna ločnica. To je ločnica, o kateri je govor vselej, ko razprava teče o organskih in virtualnih skupnostih ali o enakosti in izobraževanju, o bogatih in revnih državah, o politični demokraciji in tako posredno tehnooligarhiji⁸. Digitalno ločnico je mogoče obravnavati s stališča države ali s stališča globalnega sveta. Globalni vidik države

⁸ Tehnooligarhija je sinteza oligarhije in tehnologije. Je strah, da bi manjšina računalniško bolj pismenih državljanov imela ekskluzivno (namerno ali nenamerno) pravico participiranja pri oblasti.

deli na tiste, kjer je visoka stopnja računalniške pismenosti, in tiste, kjer je svetovni splet malodane povsem nedosegljiv.

S stališča izhodišča, ki je bilo zastavljeno, pa je pomembnejša družbena digitalna ločnica, torej ločnica znotraj države. To ni le družbena ločnica med tistimi, ki novo tehnologijo znajo uporabljati, in tistimi, ki je ne znajo, marveč je tudi demokratska ločnica. Slednja ljudi deli na prve, ki nove medije uporabljajo za pomoč pri političnem udejstvovanju in razumevanju političnega, in druge, ki teh informacij nimajo ali pa jih ne znajo uporabljati. To pa je že vprašanje ne samo dostopa, ampak tudi znanja, ki je potrebno pri iskanju in uporabi informacij. To je povezano tako z vhodnim kot izhodnim delom političnega procesa – tako z vplivanjem na politične odločitve kot biti informiran o njih. Vsi tisti, ki so na drugi strani te demokratske ločnice, so torej v nevarnosti, da bodo še bolj izključeni in da bo njihov glas čedalje bolj zamolkel. Tukaj preti potencialna nevarnost tehnooligarhije.

Wilhelm omenja tudi meje vstopa v digitalno posredovano javno sfero. To je povezano s posvetovanjem, z večino komuniciranja in kritičnega razmišljanja. Dober pregled deliberativne demokracije je podal Scott London (London, 1995). Najprej je podal nekaj predpostavk, ki so potrebne za deliberacijo, in nato še omejitve, ki so povezane s tem. Oboje prikazuje tabela spodaj.

PREDPOSTAVKE	OMEJITVE
Deliberativni proces je nujen, da bi se opredelila prava vprašanja in alternative o določeni politični dilemi.	Deliberativni model ni dober temelj za osnovne pravice.
Deliberacija je najbolj pravičen sistem za zmanjšanje razlik, saj moč argumenta ni povezana s statusom posameznika.	Deliberacija je politično neučinkovita – je samo “govor”.
V deliberaciji obstaja večja možnost altruističnega vedenja, saj je v središču skupno dobro.	Racionalnost in takšna refleksija ni vedno najboljši način za doseganje odločitev, ker ne upošteva pomena intuicije.
Večina ljudi spremeni mnenje po tem, ko o njem razpravljajo v javnosti.	Skupinske odločitve pogosto temeljijo na konformnosti in ne na iskreni soglasnosti.
Ljudje naj bi lažje prišli do skupnega jezika z drugimi.	Skupine se pogosto gibljejo tako, da promovirajo monolitichen sklop kolektivnih vrednot, medtem pa ne upoštevajo manjšinskih pogledov in stališč manjšine.
Med deliberacijo je večja možnost, da bi prišla na dan informacija, ki je ključna za “zdravo” politiko.	Nekateri trdijo, da skupine ljudi, ki se posvetujejo skupaj, ohranjajo nekakšen <i>esprit de corps</i> , ko skupaj ustvarjajo številne skupne iluzije, ki omejujejo kritično razmišljanje.

Javna deliberacija je “protistrup” za instrumentalno racionalnost, v kateri vse zasebne interese vidijo kot nespremenljive.	Ker je čisti konsenz praktično nedosegljiv, je potreben neki mehanizem za kopičenje zamisli, kar pa je v nasprotju z namenom deliberacije.
	Zamisel deliberativne demokracije zahteva široko javno participacijo, vendar veliko ljudi ne želijo participirati v javni razpravi ⁹ . Deliberativna demokracija ni izvedljiva v sedanji masovni družbi.

Tabela 1: Predpostavke in omejitve deliberacije

Tretji izziv, ki ga omenja Wilhelm, je dobro opisal Manuel Castells. “Network society”, ali po slovensko kar omrežena družba, je opredelil prav slednji. Anthony G. Wilhelm pa na kratko strne bistvo, ko zapiše, da rast takšne družbe vpliva na hitrost, s katero se morajo sprejemati demokratične odločitve, kar je posledica hitrejšega ritma in hitrosti, ki ji doslej v človeški zgodovini ni bilo para. “Ali bo kakovost razprave in posvetovanja v novem državljskem prostoru (“civic space”) izginila v tej dobi drugačne televizije in radia ali pa bodo aktivnosti preživele in bodo še naprej, čeprav bodo spremenjene, služile demokratičnim ciljem?” (Wilhelm, 2000: 7)

To je zelo pomembno vprašanje. Ne gre torej samo za vprašanje znanja, digitalne ločnice, ampak tudi za vprašanje časa. In to kljub temu, da digitalna razprava ni nujno omejena niti s časom niti s prostorom. Slednje je zelo dobro ilustriral tudi Howard Rheingold v svojem delu, kjer predstavlja utrip digitalne komunikacije (glej Rheingold, 1992). Prvi kiberoptimistični pogledi na IKT, kot je bil njegov, so bili lahko podlaga za razmišljanje o novi agori, starogrški instituciji, mestu srečanja in razpravljanja. Vendar pa za participacijo ni dovolj le volja državljanov, marveč je to tudi vprašanje znanja in časa. Chad Raphael je poudaril, da obstajajo tri velike ovire za razvoj bolj participativne demokracije (Raphael, 2002). Ena od teh je zanimiva na tem mestu – ovire za državljana¹⁰. Eden ključnih delov ideala javne sfere je, da državljanji premagajo neenakost in postanejo bolj enaki. Vendar, kot poroča Raphael, nekatere študije v manjših organizacijah kažejo na trdovratno neenakost, ki se ohranja skozi neenakost v času, interesu, energiji, predanosti in v znanju.

Že Aristotel je opozoril na te težave. Dejal je, da človek, ki mora delati zato, da bi preživel, ne more biti državljan (Sartori, 1987: 282). In to je bila resnica atenske demokracije – sužnji niso bili vključeni niti v demokratični polis¹¹.

⁹ Prav zato je smiselno poiskati nekatere druge vhodne točke političnega sistema (razen parlamenta ali vlade), na katerih bi se lahko tehnologija učinkoviteje uporabila. Zaradi te pomanjkljivosti deliberacije je pomembna tudi vloga državljske kulture.

¹⁰ Preostali dve pomanjkljivosti, ki ju omenja, sta: omejitev zaradi velikosti družbe in omejitev medijev na splošno, kar je povezano s kakovostjo novic, ki jo lahko tradicionalni mediji posredujejo zaradi dnevne časovne stiske in omejenega prostora.

Aristotelove besede pomenijo, da mora biti demokracija učinkovita, da lahko sploh preživi. To pomeni, da morajo imeti državljani čas. Nujno je torej, da se najprej reši vprašanje časa (in torej hitrosti), preden lahko govorimo o “maksimalnem” vplivu, ki bi ga lahko sodobne tehnologije imele v demokratičnem sistemu (na primer prihod neposredne demokracije).

Četrti izziv, ki ga je poudaril Wilhelm, pa je izginjanje javne sfere pod pritiskom trga in komerciale. Nevarnost je v izpridenju, zmanjšanju ali celo v popolnem izginotju javnosti in njenega vpliva na odločanje (Wilhelm, 2000: 7). To je strah pred tem, da bi IKT postale nič več kot orodje zasebnih podjetij. Ta nevarnost ni nova, saj je vprašanje lastnine nenehno prisotno. “Informacija se je izkazala za ključni ‘produkt’ 20. stoletja in bo svojo vrednost, kot kaže, v 21. stoletju še povečala” (Watson, 1998: 207). Pritisk trga je torej razumljiv.

Razprava o tem, ali lahko svetovni splet nekdo nadzoruje, in če ga lahko, kako, še vedno poteka. Peter Goldin pravi, da se je celo Rheingold, ki je bil med prvimi, ki so opozorili na prednosti digitalnega sveta, bal “komercializacije”: “Še vedno lahko ljudje iz vseh koncev sveta zagotovijo, da bo ta nova sfera človeškega diskurza ostala odprta za vse državljane tega planeta, preden ga prevzamejo politični in ekonomski silaki, ga cenzurirajo, izmerijo in nam ga nato prodajo nazaj.” (Rheingold v Golding: 2000: 804). Golding je ob tem navedel še nekaj zanimivih statističnih podatkov. Med drugim so pri MIT, znameniti ameriški univerzi, izmerili delež komercialnih spletišč in ugotovili, da so v letu 1993 pomenila 4,6 odstotka vseh upoštevanih spletnih naslovov, tri leta kasneje je bil ta delež že pri 50 odstotkih (ibid.).

Golding povzame, da smo priča “mediatizaciji” novih tehnologij, saj se odvija scenarij komercializacije, diverzificiranega dostopa, izključenosti revnih, privatizacije, deregulacije in globalizacije (Golding, 2000: 814), katerim so bili izpostavljeni tudi drugi mediji.

Kiberskepticizem je torej pomemben, ko razpravljamo o elektronski javni sferi. Empirična študija, ki sledi in ki bo poskušala preveriti relevantnost skeptičnega pogleda, bo ostala realistična v smislu, da bo ostajala v sedanjosti in se ne bo ozirala v prihodnost. To je nekako v skladu s Parmenidovim stališčem, ki pravi, da ne govorimo in ne mislimo pravzaprav o ničemer (da je to prazen hrup), če govorimo o jutri in ne o danes, o tem, kar obstaja sedaj (Irwin, 1999: 48). Tak pristop je pravzaprav tehnorealističen, če uporabimo ta izraz.

¹¹ Polis je ponavadi opredeljen kot mestna država. Atenski polis pa je pogosto vzor za neposredno demokracijo. Vendar je to napačen pogled. Grški polis namreč ni bil mestna država, kot si jo predstavljamo danes. “Ker v nobenem pogledu ni ‘država,’” je pojasnil Giovanni Sartori, ki je poudaril, da se torej “motimo, ko govorimo o grškem sistemu kot o demokratični državi”. Polis je bil mestna skupnost, koinonia (v nasprotju z državo, ki je več kot to). Za podrobnosti o tej razpravi glej: Sartori, Giovanni (1987): *The Theory of Democracy Revisited*, Chatham House Publishers, New Jersey, p. 278.

II. DEL

Ta del se osredotoča na stanje, na realnost, ki obstaja v Sloveniji. Navedeni bodo podatki, ki bodo državo postavili v širši kontekst in bodo poskušali orisati sliko realnega stanja. Teorija, ki je bila opredeljena zgoraj, bo tukaj povezana z empirično analizo.

Slovenska informacijska družba

Slovenija sodi med razvite države in teži k temu, da še izboljša svoj položaj in razvoj (Vintar, 2000: 10). V Human Development Report za leto 2001, ki so ga izdali Združeni narodi¹², je Slovenija uvrščena v skupino držav, ki so jih poimenovali kot “potencialni voditelji”, torej v skupino s Češko, Grčijo, Hrvaško, Argentino in nekaterimi drugimi državami. Države pa so razvrstili na podlagi t.i. indeksa tehnoloških dosežkov (“technology achievement index”).

Na splošno bi dejali, da se Slovenija v nekaterih elementih lahko primerja z Evropsko unijo¹³. Uporaba informacijskih tehnologij je primerljiva s povprečjem v državah Evropske unije. Številke, ki govorijo o uporabi računalnika, so še bolj spodbudne, nekoliko pa zaostaja uporaba prenosnih telefonov in interneta. Delež aktivnih uporabnikov svetovnega spleta je bil leta 2001 približno 19-odstoten, medtem ko je bilo povprečje EU 31 odstotkov. V raziskavi slovenskega javnega mnenja (SJM 2000) je 46 odstotkov družin odgovorilo, da doma imajo računalnik, čeravno je ob tem podatku v interpretaciji te raziskave izpostavljeno, da je lahko delež nekoliko manjši zaradi načina vzorčenja¹⁴.

Slovenija torej ima nekatere prednosti in nekatere slabosti (glej Vintar, 2000:22). Med prednostmi izstopajo: (a) Slovenija je med razvitimi državami in se giblje med 20. in 30. mestom na svetu in (b) nove generacije so dobro izobražene in govorijo vsaj en svetovni jezik ter imajo znanje za uporabo sodobnih tehnologij. Vendar pa je treba navesti tudi vsaj tri slabosti: (a) razmeroma nizka stopnja izobraženosti v celotni družbi (odstotek više izobraženih v starostni skupini med 25. in 65. letom je dvakrat nižji kot v EU), (b) srednja generacija politikov in mnenjskih voditeljev nima dovolj znanja v informatiki, da bi sledila trendom, in (c) nizka stopnja financiranja izobraževanja v gospodarskem sektorju.

Realnost

Slovenija je torej v nekaterih pogledih na boljšem in v drugih na slabšem. Kakšno pa je stanje odnosov “on-line” in kakšne strukture že obstajajo, da bi omogočile razpravo, morebitno posvetovanje in izmenjavo pogledov v tem digitalnem svetu? Glavno vprašanje ima seveda politično konotacijo, saj se dotika digitalne demokracije. V tem kontekstu bosta analizirana dva vidika: (a) kakovost spletnih

¹² Human Development Report 2001 – Making new technologies work for human development, United Nations Development Programme, Oxford University Press, 2001.

¹³ Podrobnosti o tem: RIS 2001 – Digitalni razkorak, RIS, 2001, Ljubljana.

¹⁴ Ibid.

strani, prostor za razpravo in stike ter informacije, ki jih na svetovnem spletu ponujajo politične stranke, in (b) kakovost razprave, ki trenutno obstaja v Sloveniji.

Zakaj ta dva vidika? Politične stranke so zanimive s stališča državljskih združenj. Prav tako lahko postavimo trditev, da je svetovni splet dober način za odpiranje komunikacijskega kanala med političnimi strankami. To je povezano z vhodnimi procesi političnega sistema, odločanja in posledično tudi z izhodnimi rezultati. Pomembno je torej vprašanje, kako politične stranke v Sloveniji uporabljajo internet, da bi obogatile že obstoječo reprezentativno demokracijo. Prav tako je zanimivo vprašanje, ali odpirajo prostor za razpravo, posvetovanje in ali promovirajo svoje cilje, ali pa zgolj, kot pravi Pippa Norris, pridigajo že “spreobrnjenim” (“preaching to the converted”) in posredujejo le omejene informacije o svojih političnih ciljih (Norris, 2000b). “Virtualni svet omogoča bolj enakopravno tekmovalno igrišče za manjše stranke in kandidate, kot to omogočajo oblike kampanje, kot so plačani televizijski oglasi ali pa pokrivanje s strani časopisnih in televizijskih novinarjev.” (Norris, 2001b: 1). Arena je na internetu enaka za vse, saj ima vsaka politična stranka za promocijo svojih političnih ciljev na voljo neomejen virtualni prostor.

Razlog, zakaj je smiselno analizirati kakovost diskusije, je jasen. Ideja javne sfere zahteva (vsaj) določeno stopnjo racionalne diskusije. Če bi želeli s pomočjo IKT odpreti prostor za posvetovanje, bi morali obstajati nekateri pogoji, ki to omogočajo. Politični stil (kot manifestacija politične kulture) mora biti ustrezne kakovosti, da sploh lahko govorimo o razpravi, kaj šele o posvetovanju v smislu deliberacije. V tem pogledu je uporabna preliminarna empirična raziskava.

Politične stranke

Dva glavna vidika je mogoče strniti v tem pogledu – informativna transparentnost in komunikacijska interaktivnost. Prva pomeni dosegljivost informacij, ki so povezane z delovanjem in cilji politične stranke, druga je oblika dvosmerne ali večsmerne komunikacije in je možnost izmenjave sporočil. V tej analizi upoštevamo naslednje indikatorje, na katerih lahko sklepamo o obeh vidikih. To so¹⁵: (a) ali lahko obiskovalci spletišča pošljejo elektronsko pismo strankarskim prvakom, (b) ali je na voljo informacija o organizaciji stranke, (c) ali so dosegljiva sporočila za javnost, (d) ali se lahko pridruži stranki, (e) ali je na spletišču na voljo politični program, (f) ali so na voljo povezave na zunanje spletne strani, (g) ali je na voljo razpored dogodkov, (h) ali se lahko obiskovalec pridruži razpravi/”list servu”, (i) ali je na voljo iskalnik, (j) ali se lahko obiskovalci naročijo na elektronsko okrožnico (“newsletter”) in (k) ali lahko prek spletne strani pošljejo elektronsko pismo predstavniku v državnem zboru. Prav tako je pomembno, ali so informacije redno osvežene, saj je to toliko bolj zanimivo za obiskovalce.

¹⁵ Med 32 kriteriji je bilo upoštevanih 11. Celoten seznam je na voljo v: Norris, Pippa (2001): *Preaching to the Converted? – Pluralism, Participation, and Party Websites*, Shorenstein Center, Harvard University, Cambridge. Tudi: <http://www.pippanorris.com>.

Spodnja analiza je bila izpeljana v prvi polovici leta 2002 (aprila in maja).

	LDS	ZLSD	SDS	DeSUS	SNS	SMS	SLS	NSI
a) Lahko pošlje pismo predstavniku	×	×	×		×	×	×	×
b) Organizacija stranke	×	×	×	×		×	×	×
c) Sporočila za javnost	×	×	×			×		×
č) Včlaniti se v stranko	×	×	×		×	×		×
d) Politični program	×	×	×		×	×	×	×
e) Razpored dogodkov	×	×					×	
f) Vključiti se v razpravo/“list serv”	×		×					×
g) Iskalnik	×		×					×
h) Okrožnica								×
i) Pisati predstavnikom v DZ	×		×					×
+ Redno vzdrževano	×	×	×	×		×		×

Tabela 2: Vsebina spletišč

Rezultati kažejo, da večina parlamentarnih strank ne jemlje svetovnega spleta “resno” oziroma ne izkoristijo vsega potenciala, ki ga ponuja ta medij. LDS, SDS, NSI imajo najbogatejše spletne strani, ZLSD in SMS imata prav tako razmeroma bogati spletni strani s številnimi informacijami. Za druge pa tega ni mogoče reči. Omenjene stranke uporabljajo novejšo tehnologijo za izdelavo strani, kot je na primer programski jezik java. Skoraj vse (razen DeSUSa) imajo na spletni strani svoj politični program, kar je z vidika dostopnosti do informacije zagotovo pozitivno, po drugi strani pa imajo le tri spletne strani zunanje povezave, ki bi obiskovalcu omogočile, da si ustvari mnenje v nekem kontekstu. Obstoje iskalnika je lahko dober indikator tega, koliko so oblikovalci oziroma stranka vložili v izdelavo strani. Samo trije imajo to vključeno na spletišču. In samo ena ima elektronsko okrožnico, ki bi lahko bila uporabna v primeru mobilizacije ljudi ali pa kot enosmerni komunikacijski kanal in ki bi lahko obogatila razpravo na takšni spletni strani. Poleg tega imajo samo tri stranke navedene naslove predstavnikov, ki sedijo v parlamentu. Čeprav je res, da so ti naslovi navedeni na spletišču Državnega zbora Slovenije, to ne opravičuje dejstva, da teh informacij ni na njihovi spletni strani. Na večini strani tudi nimajo izdelane možnosti, da bi se obiskovalci v stranko vpisali elektronsko. Prav tako ni veliko možnosti za razpravo med obiskovalci strani in predstavniki strank. Lahko torej povzamemo, da je komunikacija med civilno družbo in političnimi strankami omejena

s samo odsotnostjo prostora, kjer bi taka komunikacija lahko bila vzpostavljena na spletnih straneh parlamentarnih strank. Ob tem pa je treba opozoriti, da vprašanje uporabnosti (“usability”) spletišč niti ni bilo obdelano¹⁷.

Navedemo lahko vsaj tri splošne ugotovitve, ki pa bi jih morali še dodatno preizkusiti: (1) internet ne igra pomembne vloge v politični komunikaciji med slovenskimi strankami in državljani, (2) smer komunikacije ostaja usmerjena od zgoraj navzdol (“top-bottom”) in (3) posvetovanje, deliberacija ni vzpodbujana znotraj ali s strani političnih strank. Zdi se torej, da se slovenske politične stranke ne zavedajo prednosti, ki jih prinaša internet s stališča obogatitve demokracije. To tudi pomeni, da obstoječi politični stil v Sloveniji ne podpira (ne vključuje) komunikacije z dna proti vrhu političnih strank. Ne podpirajo torej zamisli o (digitalnem) forumu, kot si ga je zamislil Tocqueville.

Primer razpravljalne skupine (“discussion group”)

Po opredelitvi teoretičnega okvira in naštetih nekaterih “resnicah” o Sloveniji je naslednji korak pogledati empirične dokaze o politični razpravi, ki se lahko odvija na svetovnem spletu oz. digitalnem forumu. Tukaj je spet pomemben koncept političnega stila. In ker mora obstajati tudi neka referenčna točka kakovosti, je smiselno vplesti Habermasovo javno sfero. Temeljni pogoj slednje je (med drugim) racionalna diskusija. Na tej točki bi sicer o tem lahko razpravljali in iskali stopnjo želene racionalnosti, vendar pa to ni pravo mesto za to.

Slovenska spletna sfera (“web sphere”) je razpršena. Ni torej dominantnega virtualnega prostora, kjer bi lahko potekala razprava o določeni politični tematiki. Obstajajo številni digitalni forumi, ki so umeščeni na posamezna spletišča. Usenet, ki je pogosto predmet analiz, v slovenskem kontekstu ni tako zelo relevanten, saj obstajata le dve slovenski skupini, ki sta omembe vredni – in sicer: si.soc.slovene in soc.culture.slovenia. V nobeni pa ne poteka relevantna politična razprava. Forumi obstajajo na nekaterih izredno znanih spletnih naslovih¹⁸. V večini je prostor namenjen tudi za politično razpravo, ponavadi bolj splošno, znotraj katere je tudi “single-issue” tematika, o kateri se obiskovalci lahko pogovarjajo.

Za to preliminarno analizo je bil vzet primer foruma Mobisux (<http://www.mobisux.com>). Razlog je povsem preprost: to je bil najbolj aktiven forum med vsemi kandidati, ki so prišli v ožji izbor.

¹⁶ Ker je bil analiziran samo “posnetek” strani, je ta zaključek sprejet z manjšim zadržkom. Zadnje novice o dogodkih v stranki DeSUS je bil na voljo, kar nakazuje na določeno stopnjo rednega vzdrževanja vsebine.

¹⁷ Zanimiva razprava je v: Rajani, Rakhi and Rosenberg, Duska (1999): Usable? ...Or Not? ... Factors Affecting the Usability of Web Sites, CMC Magazine, January 1999, <http://www.december.com/cmc/mag/1999/jan/rakros.html>.

¹⁸ Omeniti velja: www.dnevnik.si, www.vecer.com, www.mladina.si, www.siol.net, www.kabi.si...

Da bi si lahko predstavljali, kako je videti Mobisux forum in kako poteka razprava v njem, so pomembna nekatera dejstva. Sodelovanje v razpravi je odprto. Vsakdo lahko sodeluje, vendar pa mora pred tem izpolniti obrazec, v katerem mora navesti nekatere osnovne podatke, kot je ime, elektronski naslov in podobno, čeprav pa nihče ne preverja, tako da so lahko ti podatki tudi izmišljeni. V večini primerov so torej uporabniki povsem anonimni¹⁹. Uporabljajo vzdevke, njihova starost, poklic, družbeni položaj, geografska lokacija pa so neznani ali vsaj nezanesljivi. Približno 14.600²⁰ uporabnikov je bilo vpisanih v času analize.

Za to analizo je najprej treba poiskati ustrezno metodologijo. Čeprav je kar nekaj različnih pristopov, se kot najbolj uporaben kaže Wilhelmov pristop analize besedil, ki je bil uporabljen pri analizi virtualnih tabel ("virtual sounding boards", Wilhelm, 2000: 86). Pristop "mobisux" je bil drugačen v toliko, da ni bila analizirana skupina Usenet, temveč forum na spletišču.

Analiza obsega mesec dni diskusije (od začetka do konca maja 2002). Udeleženci v diskusiji niso bili obveščeni o analizi, pa tudi raziskovalec v razpravo ni posegal na noben način.

Če si sposodimo Wilhelmova vprašanja, bi lahko naštel naslednje elemente, ki so v središču analize: **(a)** v kolikšni meri udeleženci samo posredujejo informacije in v kolikšni meri informacije iščejo od drugih, **(b)** do katere mere udeleženci politične skupine izmenjujejo menja in jih vključujejo v svoja sporočila, **(c)** do katere mere lahko govorimo o homogenosti pogledov v skupini in **(d)** do kakšne mere se razpravlja racionalno, torej v nasprotju z argumenti *ad hominem*, ki niso kritični in nimajo podlage. Tem vprašanjem sta bili dodani še dve: **(e)** v kolikšni meri teče razprava o aktualnih političnih temah, **(f)** kakšno je razmerje med razpravljanjem o zunanji, notranji in lokalni politiki. Ti dve vprašanji sta smiselni s stališča pozornosti udeležencev.

Wilhelm je izdelal kategorije, tako da so bila ta vprašanja lahko operacionalizirana²¹. Samo nekatere kategorije so bile tukaj upoštewane, vendar dovolj za hipotetične sklepe. Kategorije so bile razdeljene v skupine, vsaka skupina pa je v skladu s postavljenim vprašanjem. Spodnja tabela pojasnjuje posamezne kategorije. Vsako objavljeno sporočilo v forumu je bilo na podlagi tega ovrednoteno oziroma kategorizirano.

¹⁹ Zanimiva razprava o anonimnosti: Lee, Gia B. (1996): Addressing Anonymous Messages in Cyberspace, in *Journal of Computer Mediated Communication*, vol. 2, no. 1. Available on: <http://www.ascusc.org/jcmc/vol2/issue1/anon.html>.

²⁰ Natančna številka je bila 14.638 (8. 6. 2002). Vendar je številka zavajajoča, saj se lahko ena oseba prijavi tudi večkrat.

²¹ Natančna pojasnila so v: Anthony G. Wilhelm: *Democracy in the Digital Age*, p. 93 – 104 (Routledge, 2000).

VPRAŠANJE	IME	DEFINICIJA	VREDNOST (ČE JE POTREBNA)
1	Provide Seek Seed	Sporočilo, ki samo podaja informacijo s strani razpravljavca, in sicer v obliki dejstev, mnenja in podobnega. Sporočilo, ki vsebuje iskanje informacije v obliki vprašanj in podobnega. Sporočilo, ki "posadi" seme za diskusijo in je ponavadi začetno za določeno tematiko, vedno prvo v seriji sporočil (odzivov).	
2	Incorporate Reply	Sporočilo, ki vsebuje mnenja in zamisli drugih, ne glede na to, ali so strokovnjaki ali le državljani, vendar pa ne tisti, ki že sodelujejo v razpravi. Sporočilo, ki je odgovor na drugo, že objavljeno sporočilo.	
3	Homogenous	Stopnja, do katere skupina sporočil, ki so vključena v analizo v enem forumu (oz. "newsgroup"), izkazuje sorodnost prevladujočemu nagnjenju v skupini, ki se meri kot povprečna vrednost na intervalni lestvici "stopnje politične sorodnosti ('affiliation')" nasprotovanje.	4 – močna sorodnost 3 – zmerna sorodnost 2 – brez sorodnosti 1 – zmerno 0 – močno
4	Validate	Izraz, dejstvo, ki je povezano s kritiko, s sporočilom v luči notranjega odnosa med semantično vsebino, verodostojnostjo (ki bi lahko bila dokazana, če bi bilo treba) za potrditev resničnosti celotne izjave oz. sporočila.	
	Novalid	Izraz, ki ni merilo verodostojnosti niti razumnosti celotne izjave – vsebina je torej povezana z lastnimi predsodki, čustvi in estetskimi sodbami.	
5	Actuality	Narava objavljenega sporočila je odraz aktualne politike in razprav v širši družbi, kar je ocenjeno na podlagi agende tradicionalnih medijev.	
6	Home	Narava objavljenega sporočila v luči navezovanja na mednarodno, državno ali lokalno politiko.	0 – mednarodna 1 – državna 2 – lokalna

Tabela 3: Vsebinske kategorije, vir: Wilhelm, Anthony G.: *Democracy in the Digital Age*, p. 94, Routledge, New York, 2000. Kategoriji "Actuality" in "Home" sta bili dodani, medtem ko niso bile upoštevane kategorije "Author", "Message", "Time" in "Thread", ker niso bile relevantne za to analizo.

V enem mesecu je bilo s strani 44 uporabnikov objavljenih 420 sporočil. To pomeni, da je bilo na dan objavljenih nekaj več kot 13 sporočil. Uporabniki so bili prepoznani na podlagi vzdevkov, med katerimi so bili nekateri precej duhoviti ali nenavadni (Dead_Kennedy, Pfrites, Buffalo, Blablaba). Osemindvajset odstotkov sporočil je vsebovalo informacijo (kategorija "provide"), šest odstotkov je bilo takih, kjer je avtor iskal informacijo ("seek"), enajst sporočil je bilo semen ("seed"), samo osem odstotkov jih je vsebovalo informacijo iz drugih virov ("incorporate"). Večina sporočil je bila odgovor na druga sporočila. Osemindeset odstotkov jih je sodilo v kategorijo "reply". Povprečna homogeničnost ("homogeneity") je bila 2,2. Samo 103 sporočila pa so bila podkrepljena z dejstvi. To pomeni, da je bilo ostalih 75 odstotkov nekako neutemeljenih.

Večina sporočil se je nanašala na aktualno tematiko. Večina tematik se je v času analize dotikala mednarodnih vprašanj (220 sporočil). Odnos med Izraelci in Palestinci je bil deležen kar vnete razprave. Nekaj sporočil je bilo na temo odnosa med Natom in Slovenijo. Zlasti je bil govor o tem, ali bi morali imeti referendum pred vstopom Slovenije v to mednarodno organizacijo. V skoraj stotih sporočilih so udeleženci razpravljali o državni politiki, 50 sporočil se je dotikalo lokalne politike. Preostanek (približno 50) jih je bilo "osebne" narave (na primer nevljuden odgovor, provokativno sporočilo ipd.).

Na podlagi te analize je mogoče o mobisux forumu sklepati naslednje: (1) večina razprave v forumu ne temelji na racionalnosti in ni podkrepljena z argumenti, ki bi podprli pozicijo razpravljavca, (2) aktualna vprašanja so v ospredju, (3) prisoten je rahel, a zanemarljiv "homofiličen" efekt (nagnjenost k osebam s podobnimi stališči), (4) razmeroma malo sporočil vključuje tudi druge vire informacij in še manj jih posreduje sveže informacije, ki bi lahko izboljšale razpravo.

Poudariti je treba, da je to preliminarna analiza in da je sklepanje o splošnem stanju v slovenskem spletnem prostoru zelo tvegano. Lahko pa zapišemo, da je kakovost razprave v forumu Mobisux daleč od posvetovanja, ki si ga predstavlja in ga potrebuje idealna javna sfera. To postavlja tudi vprašaj ob trditvi, da lahko sodobne tehnologije igrajo pomembno vlogo na vhodni strani slovenskega političnega procesa. Ta hipotetični sklep bi moral biti v ospredju v bodočih analizah. Racionalna deliberacija ostaja oddaljeni ideal za razpravo v forumu Mobisux. Le redko je bila prisotna "odlična" razprava. Ena od teh se je dotikala pogovora o Koranu in surah. Vendar ni bilo sklepa, zato je razprava postopoma "izumrla".

Še dve zanimivosti velja navesti: (1) četudi se razprava začne na neki razumski ravni, z argumenti, primeri, dejstvi, se pogosto konča na osebni ravni, ko se udeleženci že zmerjajo, in (2) da se včasih, ko poteka razprava o politiki, pojavijo delitve na (pogojno rečeno) levo in desno ideološko prepričanje, kar v slovenskem kontekstu pomeni na "partizane" in "domobrance".

III. DEL: BODOČE ŠTUDIJE IN SKLEPI

Nekatere predpostavke za bodoče študije so bile postavljene. Slovenska spletna sfera je razdrobljena, obstoje številna mesta, kjer lahko poteka razprava, prevladujoče politične stranke sicer uporabljajo internet, vendar pa ne izkoristijo do popolnosti potenciala "enakega igrišča". Iz tega bi sledila prva hipoteza, ki bi jo bilo treba testirati: slovenske politične stranke ne izkoriščajo potenciala interneta, ker politična kultura na Slovenskem (v političnih strankah) ne odpira prostora za aktivno participacijo na tej ravni.

Pomembno vprašanje, na katero bi bilo treba odgovoriti v bodočih raziskavah, je tudi, ali je digitalna razprava resnično tako neracionalna, kot kaže ta preliminarna študija. Druga hipoteza bodoče študije bi torej lahko bila: prevladujoči politični stil v Sloveniji (v slovenski družbi!) ni primeren za bolj neposredno participacijo v politični demokraciji. Šele na podlagi analize bi lahko določili primerno mesto, ki ga lahko sodobne tehnologije imajo v političnem sistemu.

Prvo hipotezo bi lahko testirali tako, da bi bil fokus na dosegljivosti informacij s strani političnih strank, dostopnost gradiva o ideoloških vprašanjih, ki so povezane bodisi s stranko bodisi s političnim sistemom v celoti, ter tudi informacije o najbolj aktualnih tematikah, o katerih se razpravlja v družbi. Tudi: kakšen je odnos političnih strank do sodobnih tehnologij, kakšna vodila upoštevajo pri tem. Temu ustrezna bi morala biti metodologija. Pogovori z akterji političnih strank bi bili nujni. Kar se tiče spletišč, se je pristop Pippe Norris izkazal za dovolj dobrega, čeravno ne gre upoštevati vseh njenih kategorij. Njeni indikatorji so ustrezni tudi za analizo spletnih strani med volilnimi kampanjami.

Če upoštevamo razmeroma omejen čas, ki bi bil na voljo za takšno študijo, bi bilo smiselno izbrati vsaj tri forume, ki bi bili dovolj reprezentativni in na podlagi katerih bi lahko testirali drugo hipotezo. Prav tako bi bil koristen vprašalnik, s katerim bi zaobsegli tudi vse tiste, ki digitalnim diskusijam samo sledijo (t.i. "lurkers"). Tako bi lahko dobili širšo sliko o virtualnem prostoru, ki se oblikuje okoli foruma. Tako se približamo sliki o parohialni, podložniški in participativni politični kulturi. Način, ki ga je uporabil Wilhelm, je primeren, vendar bi ga bilo treba dopolniti tako, da se na primer vključi emocionalna razsežnost sporočila. Še zlasti je to nujno, če bi vpeljali koncept politične katarze (očiščenja skozi politično razpravo). Koristne bi bile tudi kategorije, ki odgovorijo na naslednje vprašanje: Če razprava torej ni racionalna, kakšna potem sploh je?

Sodobno tehnologijo v kontekstu politike moramo umestiti v okvir politične kulture. Obstajajo številni razlogi temu v prid. Če politično kulturo razumemo v funkcionalističnem kontekstu in jo apliciramo na politični sistem, lahko prepoznamo različne vidike – v vhodnem in izhodnem delu struktur lahko identificiramo različne točke, na katerih bi lahko uporabili tehnologijo. Če pa politično

kulturo razumem bolj v smislu državljske kulture, torej v smislu orientacije do celotnega sistema, kar je lahko nato povezano s politično socializacijo, dobi sam pomen interneta in uporaba interneta še eno razsežnost. Tako je vzpostavljen odnos med politiko, tehnologijo in kulturo.

Drugi sklepi

“Sur Internet, les sites de mobilisation anti-Le Pen se multiplient” je bil naslov članka v *Le Monde*²¹. Po uspehu “l’extrême droite” v prvem krogu že (v uvodu) omenjenih predsedniških volitev v Franciji so se na svetovnem spletu znašle strani, ki so bile naperjene proti voditelju skrajne desnice Le Pen. Med drugim so na takih straneh poročali o demonstracijah, kdaj in kje bodo, sporočale pa so tudi nestrinjanje z njegovo politično stranko. Ljudje so lahko razpravljali o volilnih rezultatih in si izmenjali stališča. “Na internetu smo priča pravim spontanim gibanjem mladih Francozov,” je pojasnil David Langlois-Mallet, ki je bil avtor ene bolj obiskanih protilepenovskih strani. To je dokaz, da je internet dobro orodje tudi za različne politične namene.

Osrednje vprašanje empirične študije je bilo zastavljeno že v uvodu. Če sklepamo po podatkih te analize, lahko hipotetično povzamemo, da internet še ni dovolj izkoriščen kot kanal politične komunikacije. “V sodobni družbi pa je dostopnost do informacij kritična za kakovost odločanja tako s strani državljanov kot s strani politične elite.” (Norris, 2001b: 2) Večje politične stranke se s tem očitno ne strinjajo. Je pa tudi res, da se to lahko spremeni z razmeroma malo truda, saj se spletišče lahko postavi skorajda čez noč.

To pa je tudi odgovor na glavno hipotezo, izrečeno na začetku razprave. Hipoteza pravi, da kakovost komunikacije “on-line” in stanje politične spletne sfere v Sloveniji ne podpira javne sfere kot nocije, ki zahteva racionalnost razprave in posvetovanja. Preliminarna analiza je potrdila to hipotezo, čeprav bi jo morali za trdnejšo potrditev še večkrat testirati. To je tudi izziv drugim raziskovalcem.

Racionalnost je del političnega stila. In torej del politične kulture. Da politično kulturo upoštevamo pri analiziranju politične spletne sfere, je poudaril tudi Stephen Coleman, ki pravi, da morajo biti demokratična načela vzpostavljena znotraj politične kulture in da niso samo po sebi lastnost “paketa” tehnologije (Coleman, 1999: 197). V tej luči je zanimiva še ena njegova ugotovitev. Coleman namreč še predlaga, da z dokončno sodbo o vplivu IKT počakamo, dokler tehnologija ni bolj vpletena v samo politično kulturo. Tudi to je treba upoštevati v prihodnjih študijah, ki se dotikajo digitalne demokracije in ko razpravljamo o odnosu med tehnologijo in družbo.

LITERATURA

- Coleman, Stephen (1999): "Cutting out the Middle Man: From Virtual Representation to Direct Deliberation", v Hague, Berry N., and Loader, Brian D., ed., *Digital Democracy: Discourse and Decision-making in the Information Age*, Routledge, London
- Gabriel A. Almond, Powell, G. Bingham, jr. (ed) (1996): *Comperative Politics Today*, HarperCollins, New York
- Gabriel A., Almond, Verba, Sidney (1963): *The Civic Culture*, Princeton University Press, New Jersey
- Golding, Peter (2000): *Worldwide Wedge – Division and Contradiction in the Global Information Infrastructure*, in *Media Studies – A reader* (Marris, Paul and Thornham, Sue, ed.), New York University Press, New York, p. 802–815
- Guichard, Éric (1999): *Computer technology and democracy*, Round table on Informatique et démocratie, Athènes.
<http://barthes.ens.fr/atelier/articles/guichard-democratie-mars-99.en.html>
- Habermas, Jürgen (2000): "The Public Sphere", v *Media Studies – A reader* (Marris, Paul and Thornham, Sue, ed.), New York University Press, New York, p. 92–99
- Hagen, Martin (1997): *A Typology of Electronic democracy*, University of Giessen, http://www.uni-giessen.se/fb03/vinci/labore/netz/hag_en.htm
- Hague, N. Barry, and Loader, Brian D., (ed.) (1999): *Digital Democracy: Discourse and Decision Making in the Information Age*, Routledge.
- Irwin, Terence (1999): *Classical Philosophy*, Oxford University Press, Oxford
- Jankowski, Nicholas W., Van Selm, Martine (2000): *The Promise and Practice of Public Debate in Cyberspace* (Publication draft), prepared for *Digital Democracy: Issues of Theory and Practice* (Hacker, Kenneth, van Dijk, Jan, ed.), Sage, London
- Južnič, Stane (1989): *Politična kultura*, Cankarjeva založba, Maribor
- Klein, Hans K. (1999): *Tocqueville in Cyberspace: Using the Internet for Citizen Associations*, v *The Information Society*, no. 15, 1999, p. 213–220
- London, Scott (1995): "Teledemocracy vs. deliberative democracy – A comparative look at two models of public talk", v *Interpersonal Computing and Technology: An electronic Journal for the 21st Century*, No. 2, p. 33–55
- Norris, Pippa (2000): *A Virtuous Circle*. Political Communications in Post-Industrial Societies, Cambridge University
- Norris, Pippa (2000a): *The Worldwide Digital Divide – Information Poverty*, the Internet and Development, Paper for the Annual Meeting of the Political Studies Association of the UK, London, <http://www.pippanorris.com>.
- Norris, Pippa (2001a): *The Digital Divide, Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*, Cambridge University Press, Cambridge
- Norris, Pippa (2001b): *Preaching to the Converted? – Pluralism, Participation, and Party Websites*, Harvard University, Cambridge, <http://www.pippanorris.com>
- Purcell, Darren (1999): *The Slovenian State on the Internet*, Open Society Institute, Ljubljana
- Raphael, Chad (2002): *Participatory and Deliberative Theory*, <http://codesign.scu.edu/chad/147/pdt.html>.
- Sartori, Giovanni (1987): *The Theory of Democracy Revisited*, Chatham House Publishers, New Jersey
- Vintar, Mirko (ed.) (2000): *Slovenija kot informacijska družba – modra knjiga*, v *Uporabna informatika*, Slovensko društvo Informatika, Ljubljana
- Watson, James (1998): *Media Communication – An Introduction to Process*, Macmillan Press, Houndmills
- Wilhelm, Anthony (2000): *Democracy in the Digital Age: Challenges to Political Life in Cyberspace*, Routledge